

СОЦІАЛЬНА НАУКА І ПРАКТИКА

УДК 372.034

Н. Б. Ларіонова

ЗМІСТ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальність сексуального виховання дитини, у тому числі в дошкільному віці, визначається множинністю суспільних потреб, серед яких пріоритетними є:

- 1) забезпечення всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, що в законодавчому полі України визначено як мета освіти [1];
- 2) покращення демографічної ситуації в країні на основі реалізації глобальної Стратегії ВООЗ в галузі репродуктивного здоров'я, одним із п'яти головних аспектів якої є сексуальне здоров'я, та виконання Європейського плану ВООЗ на 2017-2021 роки з посилення охорони сексуального та репродуктивного здоров'я;
- 3) зміцнення інституту сім'ї, одним із факторів чого науковцями визнано сексуальну задоволеність [2; 3];
- 4) формування сексуальної культури на суспільному та індивідуальному рівнях як пропедевтика сексуальних девіацій і сексуального насильства.

Питання сексуального розвитку і сексуального виховання дитини знайшли відображення в роботах З. Фрейда, Е. Еріксона, П. Блонського, Л. Виготського, В. Авраменкої, Л. Арутюнової, Л. Грабаровської, Є. Єремеєвої О. Кікінежді, В. Кагана, Д. Колесова, І. Кона, О. Кудрявцевої, О. Кузнецової, В. Кравця, О. Кононко, В. Луценко, Л. Олійник, А. Палія, Т. Репіної, Л. Столярчук, Н. Татарінцевої та ін.

У той же час проблема сексуального виховання дитини дошкільного віку як у сім'ї, так і в дошкільному навчальному закладі залишається недостатньо розробленою.

Метою нашої статті є обґрунтування змісту сексуального виховання дитини в умовах дошкільного навчального закладу та **окреслення потенціалу Базового компоненту дошкільної освіти в його реалізації**.

Досягнення означеної мети потребує розв'язання, перш за все, такого завдання як визначення базових понять дослідження, до яких відносяться «сексуальне виховання», «сексуальний розвиток», «сексуальність», «зміст виховання».

У нашому дослідженні ми розуміємо сексуальне виховання як цілеспрямований і систематичний педагогічний вплив, який сприяє нормальному сексуальному розвитку дитини, досягненню нею

сексуального здоров'я, формуванню здатності до самоконтролю над проявами власної сексуальності.

Сексуальний розвиток – це онтогенез (індивідуальний процес від запліднення до смерті), сутністю якого є становлення сексуальності людини – сукупності біологічних, психофізіологічних, душевних і емоційних реакцій, переживань і вчинків людини, пов'язаних із проявом і задоволенням статевого потягу [4, с. 89].

Сексуальне здоров'я – комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних і соціальних аспектів сексуального існування людини, що позитивно збагачують особистість, підвищують комунікабельність людини та її здатність до любові, в складі трьох основних елементів:

1. Здатність до насолоди і контролю сексуальної і дітородної поведінки відповідно до норм соціальної особистості етики;

2. Свобода від страху, почуття сорому і провини, хибних уявлень та інших психологічних факторів, що пригнічують сексуальну реакцію і порушують сексуальні взаємини;

3. Відсутність органічних розладів, захворювань і недостатностей, що заважають здійсненню сексуальних і дітородних функцій [5, с. 56].

У широкому розумінні зміст виховання – це те, що випливає із багатства суспільно-історичного досвіду, цінностей культури і використовується для потреб виховного процесу, тобто це система цінностей світової і національної культури, яку учні повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання [6].

Але відповідно до сучасної парадигми освіти її метою є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [1].

Тому логічним є розуміння того, що зміст виховання – це водночас і суб'єктивний досвід особистості з її ставленнями, цінностями і смислами, уміннями, соціальними навичками, способами поведінки, здібностями [6].

Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що зміст сексуального виховання становить система знань, умінь, установок щодо сексуальності і статевого життя, які забезпечують відповідальну сексуальну поведінку індивіда.

Оскільки сексуальне виховання є по суті формою психолого-педагогічного супроводу сексуального розвитку, то така система знань, умінь, установок визначається завданнями конкретного етапу сексуального розвитку.

Згідно з періодизацією, запропонованою Г. Васильченком, дошкільний вік співпадає з парапубертатним періодом сексуального

розвитку, який починається з моменту народження і закінчується у 5-7 років [7].

Аналіз наукової літератури (С. Агарков, Л. Акімова, Г. Васильченко, С. Діденко, Є. Кащенко, Г. Лагонда та ін.) дозволяє виділити основні завдання даного етапу сексуального розвитку дитини [8; 5; 7; 9; 2; 3]: досягнення норми фізичного і репродуктивного розвитку, набуття навичок інтимної санітарії і гігієни; надбання досвіду теплих тілесних, зорових і вербальних контактів з близькими людьми, досвіду побудови вибіркової інтимної прив'язаності (любов і дружні стосунки, об'єктом яких виступають не тільки батьки і родичі), усвідомлення цінності близьких людей і необхідності піклування про них; набуття уявлень про основні відмінності статей (у тому числі в процесі сексуальних ігор), про дітонародження (зв'язок між вагітністю жінки і появою на світ дитини); набуття первинної статевої ідентичності (самовизначення «Я – хлопчик», «Я – дівчинка»); формування позитивного «образу Я».

Розв'язання визначених завдань неможливе без формування у дитини певної системи знань, перш за все знання про наявність у кожній людині, органів сечостатевої системи, їхню наукову назву, функціональне призначення, анатомічні відмінності у представників чоловічої і жіночої статі.

Уже в перші місяці свого життя під час відправлення природних потреб, обмачування власного тіла у процесі так званої екстракорпоральної діяльності, здійснення дорослими санітарно-гігієнічних маніпуляцій, які у тому числі стосуються інтимної зони, у дитини на підсвідомому рівні закладаються образні, чуттєво-емоційні знання щодо цієї частини тіла. По мірі дорослішання та розвитку допитливості виникає потреба у доповненні цих базових знань більш раціональною інформацією.

Отже, замовчування даної інформації, її подача у грайливо-алегоричній формі, як це часто роблять найближчі дорослі, або з використанням табуйованої чи обсценної лексики закладає в дитини уялення про статеві органи як неважливі, вторинні, «брудні» тощо, що в перспективі формує таке ж ставлення до статевого життя й, відповідно, унеможливлює досягнення сексуального здоров'я.

Виділення даної складової сексуального виховання в умовах дошкільного навчального закладу корелює з вимогою **Базового компоненту дошкільної освіти (далі – БКДО) щодо компетенцій дитини – дитина «визначає і правильно називає частини тіла та основні органи, їх елементарні функціональні можливості»** [10, с. 7].

Педагогам слід також пам'ятати, що саме раціональні знання про статеві органи є першоосновою правильної статевої ідентифікації і самоідентифікації, що також є вимогою **БКДО до освітніх результатів**. Зокрема, у цьому документі зазначено, що дитина «має елементарне

уявлення про статеву належність. Орієнтується в ознаках своєї статевої належності» [Там само].

Разом з раціональними знаннями щодо сечостатевої системи дитина повинна усвідомити, що статеві органи, як і всі інші складові людського організму:

а) потребують догляду і піклування, що передбачає опанування дитиною, у тому числі, правилами інтимної гігієни. Це відповідає нормі БКДО, згідно з якою дитина «самостійно виконує основні гігієнічні процедури. Без нагадування дорослого користується основними гігієнічними засобами та предметами догляду; знає, що ними користуються індивідуально. Прагне бути охайною, володіє елементарними навичками особистої гігієни» [10, с. 8];

б) можуть хворіти, а, відтак, про всі неприємні відчуття в інтимній зоні й такі, що викликають занепокоєння (біль, свербіж, печіння тощо), слід повідомити дорослим. На це орієнтує й БКДО – дитина «усвідомлює, що може бути здорововою і хворою, розрізняє відповідні стани. Орієнтується в основних показниках власного здоров'я (хороше самопочуття, відсутність бальових відчуттів)...Повідомляє дорослому про погане самопочуття» [10, с. 8].

Обізнаність із будовою свого тіла, гігієнічними навичками за його доглядом; належністю до певної статі визначається як складова здоров'язбережувальної компетенції [Там само].

Особливе місце в системі знань, які дитина повинна отримати в дошкільному віці, є «усвідомлення того, що людина народжується» [10, с. 7]. Така особливість визначається наступними обставинами. По-перше, вік приблизно 3-4 років – це період, коли дітей непокоють питання «Звідки беруться діти?», «Звідки взялась (взявся) я?». Відсутність відповіді від батьків і педагогів викликає в дитини почуття недовіри до дорослих взагалі й змушує її використовувати інформацію з недостатньо достовірних джерел (як правило, це більш «обізнані» ровесники і старші діти). Використання дорослими легенд (« знайшли в капусті», «лелека приніс» тощо) формує легковажне ставлення до процесу появи дитини як такого, який залежить не стільки від батьків, скільки від випадку.

По-друге, і це доводить практика сексуального виховання в зарубіжних країнах і в Україні, надання дитині достовірної наочної інформації (у вигляді ролика чи серії малюнків, які відображають основні етапи розвитку плоду в животі вагітної жінки) викликає у дитини почуття захоплення, формує особливе ставлення до вагітності як чуда й обережної, піклувальної реакції на будь-яку вагітну жінку. Саме таке образне, почуттєво-емоційне знання є основою формування в перспективі відповідальної сексуальної поведінки й відповідального батьківства.

Важливою складовою сексуального виховання дитини дошкільного віку є формування позитивного сприйняття власного тіла, установки на піклування про його красу і гармонію, що досягається шляхом мотивації

дитини на отримання насолоди від тих відчуттів, які виникають в процесі і після гімнастичних вправ, рухливих ігор, танців. У БКДО сформульовані відповідні вимоги: дитина «емоційно реагує на власні досягнення у руховій сфері (пластичність, виразність та естетика рухів» [10, с. 8], «намагається контролювати власну поставу, усвідомлює вплив постави на зовнішню красу тіла, естетику рухів» [Там само]. Позитивне сприйняття власного тіла є обов'язковою умовою формування гармонійного позитивного «образу Я», а в подальшому – впевненості у власній сексуальній привабливості.

Оскільки будь-яка дитина в силу своєї фізичної і психологічної беззахисності є потенційним об'єктом сексуального насильства, в цей період необхідно закласти первинні установки на безпечну в сексуальному контексті поведінку. Саме тому БКДО містить вимогу навчити дитину розрізняти рідних, знайомих і чужих людей, з останніми поводитися обачно, стримано, користуватися елементарними правилами самозбереження: не брати від незнайомців солодощі, іграшки, не зваблюватися пропозицією покататися на машині тощо [10, с. 10].

Обов'язковим елементом змісту сексуального виховання дитини є усвідомлення особливого місця в житті кожної людини близьких, інтимних стосунків з іншими людьми, ціннісне ставлення до них, готовність й уміння проявляти високі почуття і здійснювати відповідні вчинки (поважати, цінувати, піклуватися тощо). В структурі БКДО на це спрямовані:

а) компоненти «Сім'я» і «Родина» освітньої лінії «Дитина в соціумі», опанування якими забезпечує формування в дитині родинно- побутової компетенції – обізнаності із нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття; здатності їх дотримуватися; уміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірливі стосунки в родинному колі, виявляти турботу і любов до рідних та близьких членів родини [Там само, с. 9–10];

б) компонент «Група» цієї ж лінії, який передбачає, що дитина «розуміє, що дружба – це прояв взаємної довіри, відданості, поваги між людьми. Ініціює дружні стосунки з тими, кому симпатизує, усвідомлює, що дружбою треба дорожити» [Там само, с. 10].

Як ми бачили вище, обов'язковим компонентом сексуальності є вчинки, а сексуального здоров'я – здатність до самоконтролю над власною сексуальністю, отже сексуальне виховання включає й формування суб'єктності дитини як сутнісної характеристики її внутрішнього духовного світу, критеріями якої виступають: здатність воліти бути людиною й самою собою, хотіти й могти обстоювати своє право на людське самісне існування, самовизначатись в просторі й часі свого життя, творити нові зміsti та форми буттєвості, здійснювати рефлексію своїх творінь, набувати й нарощувати досвід людського буття, проектувати його нові форми та зміsti [11, с. 336].

У дошкільному віці це передбачає набуття знань про себе, свій внутрішній світ, ціннісного ставлення до себе як особистості й такого ж

ціннісного ставлення до будь-якої людини, уміння співставляти свої бажання і вчинки з бажаннями і вчинками інших. Відповідно, освітній лінії «Особистість дитини» і «Дитина в соціумі» БКДО спрямовані на формування в дитини наступних компетенцій:

- особистісно-оцінної, яка включає обізнаність дитини з образом самої себе, своїм «Я», її місцем у системі людської життедіяльності (у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, в різних видах діяльності). Здатність до самооцінки, довільної регуляції власної поведінки в різних життєвих ситуаціях, позитивного ставлення до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо), оптимістичного світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього [10, с. 9];
- соціально-комунікативної, яка включає обізнаність із різними соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватись їх під час спілкування. Здатність взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. Вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях [Там, с. 10].

Таким чином, сексуальне виховання – це цілеспрямований і систематичний педагогічний вплив, який сприяє нормальному сексуальному розвитку дитини, досягненню нею сексуального здоров’я, формуванню здатності до самоконтролю над проявами власної сексуальності.

Зміст сексуального виховання становить система знань, умінь, установок щодо сексуальності і статевого життя, які забезпечують відповідальну сексуальну поведінку індивіда.

В умовах ДНЗ така система знань, умінь, установок визначається завданнями парапубертатного періоду сексуального розвитку, а нормативно-правовою основою реалізації змісту сексуального виховання виступає Базовий компонент дошкільної освіти.

Список використаної літератури

- 1. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII** Закон від 23.05.1991 № 1060-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
- 2. Кон И. С.** Введение в сексологию / И. С. Кон. – М. : Медицина, 1989. – 336 с.
- 3. Щеглов Л. М.** Основы сексологии: монография / Л. М. Щеглов. – СПб. : Изд-ль Грошев А. М., 2010. – 336 с.
- 4. Сидоров П. И.** Сексуальное поведение и насилие / П. И. Сидоров, Г. Б. Дерягин. – М. : МЕДпресс-информ, 2007. – 272 с.
- 5. Акімова Л. Н.** Психологія сексуальності / Л. Н. Акімова. – Одеса : СМИЛ, 2005. – 198 с.
- 6. Зміст виховання** // Мойсеюк Н. Е.

Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк . – 5-те вид., доп. і перероб . – К. : Б.в., 2007 . – 655 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18541109/pedagogika/zmist_vihovannya

7. Васильченко Г. С. Сексопатология. Справочник / Г. С. Васильченко. – М. : Медицина, 1990. – 576 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sohmet.ru/books/item/f00/s00/z0000039/> **8. Агарков С. Т.** Сексуальность от зачатия до смерти: онтогенез сексуальности / С. Т. Агарков, Е. А. Кащенко. – М., 2015. – 340 с. **9. Діденко С. В.** Психологія сексуальності / С. В. Діденко, О. С. Козлова. – К. : Либідь, 2009. – 403 с. **10. Базовий компонент дошкільної освіти** / Наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панаюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с. **11. Людина. Суб'єкт. Вчинок: філософсько-психологічні студії** / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.

Ларіонова Н. Б. Зміст сексуального виховання дитини в умовах дошкільного навчального закладу

У статті визначено систему завдань соматичного, психологічного та соціального характеру сексуального розвитку дитини дошкільного віку.

На основі розуміння змісту сексуального виховання як системи знань, умінь, установок щодо сексуальності і статевого життя, які забезпечують відповідальну сексуальну поведінку індивіда, обґрунтовано його специфіку в умовах дошкільного навчального закладу.

Окреслено потенціал Базового компоненту дошкільної освіти як нормативно-правової основи реалізації змісту сексуального виховання дитини в парапубертатному періоді (0 – 5-7 років) (освітні лінії «Особистість дитини», «Дитина в соціумі»).

Ключові слова: сексуальний розвиток, сексуальне виховання, дошкільний навчальний заклад

Ларионова Н. Б. Содержание сексуального воспитания ребенка в условиях дошкольного образовательного учреждения

В статье определена система задач соматического, психологического и социального характера сексуального развития ребенка дошкольного возраста.

На основе понимания содержания сексуального воспитания как системы знаний, умений, установок по сексуальности и половой жизни, которые обеспечивают ответственное сексуальное поведение индивида, обосновано его специфику в условиях дошкольного образовательного учреждения.

Определен потенциал Базового компонента дошкольного образования как нормативно-правовой базы реализации содержания сексуального воспитания ребенка в парапубертатном периоде (0 – 5-7 лет) (образовательные линии «Личность ребенка», «Ребенок в социуме»).

Ключевые слова: сексуальное развитие, сексуальное воспитание, дошкольное учебное заведение

Larionova N. The Content of Sexual Upbringing of a Child in a Pre-School Educational Institution

The article defines the system of tasks of the somatic, psychological and social nature of the sexual development of a child of preschool age.

Based on the understanding of the content of sexual education as a system of knowledge, skills, settings regarding sexuality and sexual life that provide responsible sexual behavior of the individual, his specificity in the conditions of a preschool institution is substantiated.

The potential of the Basic component of preschool education as a normative and legal basis for the implementation of the content of sexual upbringing of the child in the parapubertat period (0-5 years old) (educational lines "Child's personality", "Child in society") is outlined.

Key words: sexual development, sexual education, preschool educational institution.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

С. В. Савченко, О. Л. Караман

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ВІЙНИ НА ДОНБАСІ**

Сьогодні для всього світу вже беззаперечним є факт порушення інформаційного суверенітету України, тобто здатності держави контролювати і регулювати потоки інформації, які йдуть з-поза меж держави. В основі інформаційної війни лежить поширення недостовірної, неповної, упередженої інформації про Україну, маніпулювання суспільною свідомістю як громадян України, так і інших країн, пропаганда війни, національної та релігійної ворожнечі, зміни шляхом насильства конституційного ладу нашої країни.

Ключовим завданням інформаційної війни є *інформаційно-психологічний вплив* на свідомість людини інформаційно-психологічними або іншими засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну